

Herman Bangs sidste skuespil

af seniorforsker, dr. phil. Knud Arne Jürgensen, Det Kongelige Bibliotek

Herman Bangs ry som vores største impressionistiske forfatter er i dag ubestridt. Hans indsats som dramatiker er derimod mindre kendt i en bredere offentlighed. Hidtil har man fra hans hånd haft kildekendskab til i alt tretten større og mindre dramatiske arbejder samt tre oversættelser af udenlandske skuespil.

Før nylig er der imidlertid fremdraget et hidtil ukendt og utrykt skuespil af arkiverne i form af Herman Bangs og Sven Langes fælles dramatisering fra 1910 af romanen *Mikaël*, der oprindeligt udkom i 1904.

Dette nu genfundne skuespil repræsenterer det nok væsentligste og mest fuldbyrdede dramatiske værk fra Bangs hånd, og blev i slutningen af 1910 antaget til opførelse på Det Kongelige Teater, men forblev uopført, sandsynligvis som følge af Bangs pludselige død i Amerika i januar 1912. Værket har siden da ligget hengemt i arkiverne.

Kilderne til skuespillet, der består af to håndskrevne instruktør- og sufflørbøger fra 1910 samt to senere maskinskrevne afskrifter fra ca. 1919, repræsenterer dermed noget nær en literær sensation. De demonstrerer mere end nogen andre af Herman Bangs

hidtil kendte dramatiske arbejder hans format og potentiale som dramatiker gennem det sikre dramaturgiske greb og den fornemme replikbehandling, han her fremlægger i dramatiseringen af sin egen roman.

Offentliggørelsen af dette hidtil ukendte værk af Herman Bang, der samtidig repræsenterer hans sidste store skønlitterære arbejde, forestås i januar 2008 af kredsens "De Bangske Morgenmænd" og forlaget C.A. Reitzel i form af en tekst- og kildekritisk førsteudgave, der er forsynet med en perspektiverende indledning af undertegnede om skuespillet, dets originalkilder, værkets tilblivelseshistorie og placering i Bangs forfatterskab.

I skuespillet "Mikaël" fremlægger Bang i dramaturgisk fortættet form romanens trekantsdrama om den verdensberømte aldrende maler og enkemand, Claude Zoret, hans 21-årige model, yndling og plejesøn Eugène Mikaël, og dennes kærlighed, den modne men økonomisk fallerede russiske fyrstinde Lucia Zamikof.

Romanen *Mikaël* står som et af hans mest markante udsagn om de underbevidste seksuelle bindinger, der ofte hersker mellem mennesker netop i kraft af deres køns-, stands- og aldersforskelle samt disse relationers afgørende indvirkning på vore livshandlinger. I Mikaëls og Zorets tilfælde er det især forskellen i alder og stand, der er den aktive begærsdynamo i forholdet.

Fritænkeren Bang når i sin delvis selvbiografiske roman – og ikke mindre i den dramaturgiske bearbejdelse – frem til et rigt facetteret udtryk

Herman Bang fotograferet af Peter Elfelt den 13. juli 1904 under en oplæsning af hans da nyligt udkomne roman *Mikaël*. Billedet blev første gang reproduceret i tidsskriftet *Verdens-Spejlet* (30. oktober 1904) med teksten: "Herman Bang fortæller ... ..Men Mesteren sagde roligt: - For Mennesker skal ikke rejse Mindesten for En, de ikke kendte. Mesterens Død af "Mikaël"" (Det Kongelige Bibliotek).

for sine personlige tanker og erfaringer om underbevidsthedens stærke kraft til at forme og bestemme menneskets adfærdsmønstre og handlinger.

Oscar Wildes roman *The Picture of Dorian Gray* fra 1890 skulle i den forbindelse angiveligt have haft en stor, om end af Bang ikke udadtil erkendt indflydelse, da han skrev sin *Mikaël*. Herom beretter en af forfatterens mange skuespillerelever, Albrecht Schmidt, i sine erindringer. Han kendte Bang indgående og fortæller fra et besøg hos ham i 1904 om den skarpe reaktion, han blev mødt med, da han pegede på netop Wilde som en mulig inspirations-

kilde til de åbenlyse lighedspunkter i personkonstellationerne, der vitterlig er tilstede i *The Picture of Dorian Gray* og Bangs roman. Ligeledes afslører denne interessante og perspektiverende beretning en samtidig opfattelse af, at Bangs personlige fremtoning og ageren blev oplevet af hans nærmeste som en direkte genspejling af hovedfiguren i *Mikaël*, maleren Claude Zoret:

"Han modtog mig spillevende, yderst elegant var han, og rankere i Ryggen end nogensinde. Han var synlig forynget.

"Undskyld De maatte vente, kære Albrecht!"

"Tak for "Michael", som De saa elskværdig sendte mig. Den har glædet mig."

"Ja, jeg har været meget spændt paa, hvad De vilde sige," sagde – den Tyveknægt – op i mit aabne Ansigt. Ganske uden at blinke. "De var jo saa begejstret for [romanen] "Det graa Hus"."

"Det er morsomt nok," sagde jeg, "'Michael' minder i Komposition og Stil om "Dorian Grays Billede"."

Hans Aasyn blev som en mørk Novemberdag, saa sagde han: "Aldeles ikke – ikke det fjerneste, jeg forstaar slet ikke, hvad De mener!"

Jeg saa tydelig, at jeg havde ramt rigtig med min Bemærkning ang. Oscar Wilde, og jeg søgte at formilde ham ved at slaa ind i hans egen Stil og Tone.

"De har virkelig der, Bang givet os Geniets Tragedie," sagde jeg.

Han smilede atter og sagde

Herman Bang under oplæsning af romanen Mikaël. Den originale billedtekst i tidsskriftet Verdens-Spejlet (30. oktober 1904) lyder: "Og som en Jubel, der vilde sprænge hans Væsen, stormede han frem over Pladsen, raabende hendes Navn, udslyngende hendes dejlige Navn, fangende Mure, Stenmasser, Tagene ind under Lyden af hendes elskede Navn. – Lucia, Lucia. – Scenen i Tuilleries Gaard af "Mikaël" (Det Kongelige Bibliotek).

stærkt: "Ja, at jeg kunde skrive om Geniet, kære Albrecht, det vidste jeg!" Derpaa med forstærket Røst: "Men at jeg ogsaa kunde skrive saaledes om Elskov, det vidste hverken jeg eller nogen anden!" Med en Overgang: "Hvad gi'r De mig for Resten for Bladenes Tavshed? Det er fjorten Dage siden Bogen udkom, endnu har "Politiken" ikke ytret sig om en af de betydeligste Bøger paa Markedet. Det skader selvfølgelig Salget – mig personlig er det selvfølgelig fuldkommen ligegyldigt, hvad det behager "Politikens" Anmelder at mene. Jeg ved det – de vil ramme mig, fordi jeg ikke hører til noget Parti og fordi jeg skriver i – "København"."

"Claude Zoret maler et Billede, som De beskriver paa en Maade, der er mig uforstaaelig."

"Hvilket?"

"Job!"

Herman Bang fløj op fra sin Stol, greb et Tæppe fra en Sofa, kastede det over sig, saa han var helt skjult. Derpaa satte han sig paa Gulvet og rokkede frem og tilbage i en sørgmodig Rytme.

"Saa laver jeg det om i 2det Oplag!" sagde han.

I Virkeligheden blæste han mig et Stykke, men hans Opdragelse havde medført, at hans Form var artig og høflig. [...] – Ja, saa var Audiensen altsaa forbi for den Gang! Som "Claude Zoret" i sin Roman "Michaël" gav han selv sine Gæster Afsked."¹

At *Mikaël* er af stærk selvbiografisk natur, der bygger på Bangs stormfulde forhold til en ung skuespiller fra tiden som sceneinstruktør på Folketeatret i

København i årene 1897-1900, bliver ligeledes klart af Albrecht Schmidts erindringer:

"Bang fik indført en ung Mand, tyve Aar, ved Teatret, det var en af hans Elever. Han var slank, med Haandlede og buldne Hænder som en Staldkarl. En kraftig, skarp Næse var plantet mellem et Par runde Barnekinder med Smilehul.

Herman Bang saa i denne unge Mand Evner og Muligheder udover alle fornuftsmæssige Maal. – "Forstaaer De, Albrecht, jeg er jo saa ensom, saa grufuldt ensom. Det er mig ikke nok at skabe Mennesker paa Papir med Pen og Blæk. Jeg vil her skabe en Skæbne i Kød og Blod!"

Dette mislykkedes helt, "Skæbnen" naaede ingen Stilling i København. Det lykkedes Bang ved sine Forbindelser at skaffe sin Protegé en lille Teaterbevilling, der kun gjaldt Stationsbyerne. I aarevis flakkede han rundt og hutlede sig igennem. Han var ingenlunde uforstandig, men baade flink og omgængelig, stærkt forfalden var han desværre – det var "Flasken". Fattig, nedbrudt aandelig og legemlig, døde han for nogle Aar siden paa Sundholm.

Ja, Herregud, saadan endte den – Skæbne, som Bang satte saa meget ind paa at skabe. Titelfiguren i Romanen "Mikaël" er bygget over ham."²

Bangs "roman-skæbne" er her skuespilleren Fritz Boesen.³

Mikaël er da ogsaa et intenst nærstudie i seksualitetens understrømme, jalousiens veje, den menneskelige længsel og bedraget, men uden på noget

tidspunkt at indlade sig på beskrivelser af eksplicit seksuel karakter.

Romanens hovedpersoner er den verdenskendte franske kunstner og enkemand Claude Zoret, der har adopteret den purunge tjekkiske kunstmaler, Eugène Mikaël, som han har forelsket sig i og brugt som model for sine monumentale malerier, der har givet ham berømmelse og luksus. Mikaël svigter, bedrager og forråder sin velgører, som resultat af en hovedkulds forelskelse i den modne, men økonomisk fallerede russiske fyrstinde, Lucia Zamikof.

Handlingen, der er henlagt til samtidens Paris, er desuden garneret med et galleri af fremmede nationaliteter og eksotiske navne fra Europas adelsfamilier, hvoraf de fleste dog kun optræder på sidelinjen, når det gælder romanens egentlige kærlighedsdrama. Datidens læsere kan næppe have været i tvivl om, at det her drejer sig om en homo-erotisk konflikt, uanset at forholdet mellem Zoret og hans billedskønne unge model Mikaël på overfladen er skildret som et platonisk velgører-plejesøn-forhold. Selv af samtiden har relationen mellem Claude Zoret og Mikaël dog næppe kunne tolkes anderledes end et homo-erotisk forhold. En plejefar vil normalt ikke blive fremstillet som værende så tynget af sorg alene over, at hans plejesøn har forelsket sig i en kvinde, hvorfor en intim forbindelse af homoseksuel karakter mellem de to synes at være mere sandsynligt end blot et platonisk forhold.⁴

Det bliver da også mellem linjerne åbenlyst, at den aldrende enkemand Zoret er en ulykkelig og forladt elskende,

der er ved at synke ind i vanvid og sorg over sin tiltagende ensomhed, forårsaget af yndlingens sanseløse forelskelse i den betagende russiske adelskvinde, som Zoret har påtaget sig at portrættere. Hun viser sig at være økonomisk ruineret, en truende tragedie som Mikaël redder hende fra ved hemmeligt at sælge ud af de kunstværker, som Zoret har tiltænkt og skænket plejesønnen.

Romanen er fyldt med antydninger, som genspejler dele af Bangs personlige historie og resignerende livstragedie i et repressivt samfund. Blandt andet af denne grund er *Mikaël* sandsynligvis henlagt til udlandet og udspilles i den kosmopolitiske og fornemme paradeverden, som Bang kendte så indgående fra sine egne lange ophold i Paris, hvor han som instruktør af Ibsens og Bjørnsons skuespil var med til at bane vejen for den nye nordiske dramatik.⁵ Ved at henlægge romanen til dette miljø kunne han fjerne dens mennesker og begivenheder fra det mere velkendte og hjemlige københavnske miljø.

Kodeordene for romanens – og dermed også skuespillets – tre hovedpersoner, Zoret, Mikaël og Lucia, er derfor alderdommens nederlag, selvkærlig ungdom, erotisk hengivelse, håbet om et bedre liv, bristede illusioner, følelsen af ensomhed midt i berømmelsen, erkendelsen af hjemløshed og forladthed.

Det dramatiske potentiale

Allerede ved romanens udgivelse gjorde kritikeren Sven Lange, der senere skulle komme til

Teaterkritikeren og dramatikeren Sven Lange (1868-1930). Udateret fotografi (Det Kongelige Bibliotek)

at arbejde tæt sammen med Bang om dramatiseringen af netop dette værk, som en af få anmeldere imidlertid flere interessante positive observationer om især det udpræget dramaturgiske og teatermæssige naturel, han fandt i *Mikaël*. Han skriver indledningsvis i sin anmeldelse om romanens nærmest filmiske kvaliteter, og det på et tidspunkt, hvor København kun året forinden havde fået sit første kinematograf-teater for levende billeder:

“[...] denne Roman er gen-nemarbejdet med den overordentligste Omhu, og den faar netop sit Præg af den krampagtigt faste Energi, den Aarvaagenhed og Kløgt, hvormed hver Enkelthed er stillet paa sin Plads i Milieuet. Et Anslag som dette fortæller derfor blot – som en ganske selvfølgelig

Sag – om Forfatterens Arbejdsmaade og om hans Fantasis Art.

Han ser sit Stof udefra – hans Begavelse er langt mere i Slægt med en Malers eller en Billedhuggers end med en Digers. Han former det derpaa indefter, i en fanatisk Søgen efter dets Sjæl. Han kan snuble og famle, være længe undervejs og dog aldrig naa helt ind; men med en lykkelig Bevægelse skaber han saa pludselig dets inderste Sandhed og blotter den for sig selv og andre.

For han ser alt i Momenter, han ser det kun brudstykkevis. Derfra kommer den kalejdoskopiske Uro i saa mange af hans tidligere Bøger, der tidt kunde give skuffende Billeder af Livets egen ustandselige Bølgen, men som lige saa ofte forvirrede og trættede ved deres splittede Mangfoldighed – og denne Roman, som af den jævne Læser beundres for sin enkle og retlinede Bygning, er i Virkeligheden lige saa mosaikagtigt sammensat som de andre. Kun har den sikkert kostet sin Skaber et langt større Arbejde.

Bang har jævnligt klaget over det uforholdsmæssige Livs- og Blodstab, som hans Skribentvirksomhed har forvoldt ham. Klage skal man vel ikke – men Tingen i sig selv er vist fuldkommen sand. Med undtagelse af J. P. Jacobsen har maaske ingen dansk Forfatter arbejdet saa pinligt trofast for at fuldkommengøre sit Værk. Og det lykkes ham. Det er umuligt ikke at beundre den Styrke, hvormed han i denne Bog har tøjlet sin Uro overfor Emnet. Det laa ham nærmere end noget andet tidligere, det gjaldt for ham ikke at forraade sig.

Og med en imponerende Viljeanspændelse har han netop ud af dette skabt sit mest objektive Værk i en Form, hvis klare langeligt svungne Streger kun det skarpeste Øje formaar at adskille i de tusinde Enkeltheder, hvori hans Temperament deler dem, og som hans Kunst har svejset sammen til ét. Disse Figurer, disse Interiører er som Kinematografens: tilsyneladende ubrudte, i Virkeligheden sammensatte af en ustandselig Række lynsnare Indtryk paa den modtagelige fotografiske Plade. Derfra deres dybe, sagte Flimren.

Se, hvor lidt han lader sig føre med af sine Stemninger, hvor anspændt er han, vogter over hver enkelt Replik, hvor han hæger og plejer den. Thi Bogen er skreven i Repliker, og hver Replik er ligesom indfattet i en plastisk formet Ramme af Iagttagelser over den, der taler. Bang ser og hører i de enkelte Momenter sine Figurer med en saadan visionær Tydelighed, at han ikke bryder sig om at spare os for nogen Nuance af deres Ansigtsskiftende Kulører, deres Stemmes Akkorder, deres Bevægelses Rytmer. Dette kan trætte og irritere, men i det lange Løb faar hans Ihærdighed alligevel Bugt med os: Gennem alle disse samvittighedsfuldt precise Detaljer skabes der en ydre Anskuelighed, der hjælper os til – sammen med ham selv – langsomt at trænge ind i Figurerens Sjæleliv. Thi det er det eneste Maal, han har, og netop det koster ham en saa usigelig Møje at naa.”⁶

Langes udtalelser i denne anmeldelse om “den kalejdoskopske Uro”, han fandt i Bangs

tidligere bøger med deres “skuffende Billeder af Livets egen ustandselige Bølgen” er meget typiske udsagn for datidens syn på forfatterskabet.

Om den intense sjælsfremstillende skildring af romanens hovedperson, maleren Claude Zoret, fremhæver Lange til slut i sin anmeldelse, hvorledes Bang her har skabt en af sine vægtigste personlighedsskildringer overhovedet:

“Fra det Øjeblik Zoret – som har optaget Eugène Mikaël i sin Kunst og i sit Hjerte – forraades af den livslystne og elskovstørstende unge Czecker, da aabnes hans Sjæl endelig, og den viser sig for os i en forfærdende Klarhed.

Bang har her givet det betydeligste, som hans Kunst endnu har naaet.

Medens der over Kærligheds-scenerne mellem Mikaël og Prinsesse Zamikof stedse er et vist forceret Præg, er alle de Optrin, som Mesteren selv behersker, af en storslaet og gribende Skønhed. Han vakler, dødelig ramt af Mikaël, han falder, han rejser sig atter langsomt ved Hjælp af sin Kunst, han triumferer et Døgn over Paris som Verdensmesteren, men styrter saa endelig sammen, tilintetgjort af sine Lidelser, og dør ensomt – i et Suk efter Mikaël, der er hos sin Elskede.

Disse Optrin er givne med den samme lidt flimrende Anskuelighed, som præger Bogens hele ydre Sceneri, men den Skælven, der er over dem her, bevæger langt stærkere, fordi det fornemmes, som om det var Mesterens eget store, vilde Hjerte, der hamrede

bag dem og fik dem til at sitre.

Saaledes er denne Bog, hvis tragiske Rækkevidde er overordentlig. Dens Digter har i sig selv følt to af Tilværelsens stærkeste Magter: det kunstneriske Geni og den unge Elskov. I den Kamp, der opstaar imellem dem, tænker og lider han med den store Arbejder, og dog giver han den skønne, hensigtløse, livsødslende Kærlighed Ret. Betydeligere kan intet Digterværk klinge ud.⁷⁷

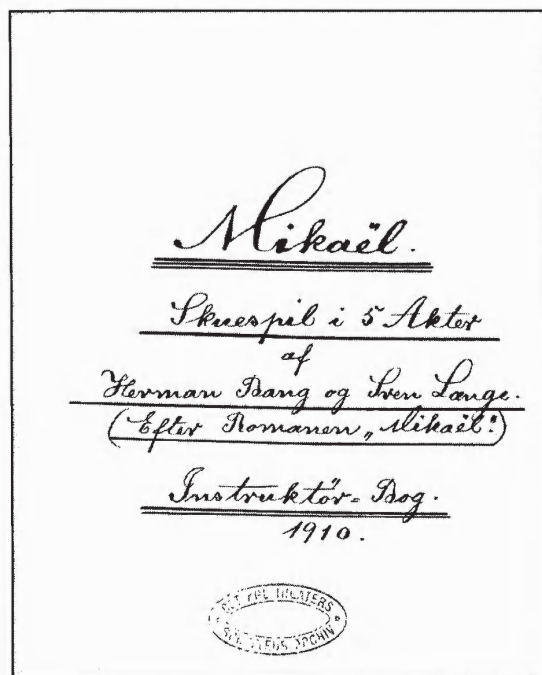
Det er ud fra denne anmeldelse tydeligt, at netop teaterkritikeren Sven Lange fra første færd havde et sikkert øje for det stærke potentiale for en dramatisering, der nærmest var indbygget i netop denne Bang-roman.

Romanen som oplæsningsnummer

Om Bang havde det samme umiddelbare blik for muligheden af en scenisk bearbejdelse af *Mikaël* er mere vanskeligt at påvise. Men at han opfattede *Mikaël* som sin mest sceniske roman fremgår tydeligt af den centrale placering dette værk fik for ham som oplæser af egne digterværker lige fra udgivelsen af værket og helt frem til hans allersidste offentlige optrædener.

Allerede i efteråret 1904 havde han således optrådt i Odd Fellow Palæets mindre sal med romanens slutkapitel om "Mesterens Død". Fra denne aften rapporterede en kritiker:

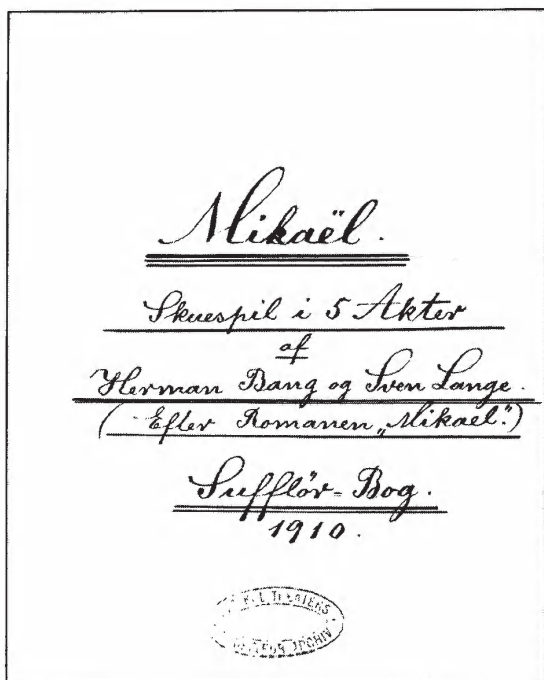
"Ingen af Bangs Bøger har vel været saa forskellig bedømt og er blevet modtaget saa forskelligt af Læseverdenen, som netop denne sidste

Titelblad til den originale instruktørbog til skuespillet *Mikaël* (Det Kongelige Teaters Arkiv og Bibliotek).

Roman. Man følte, at den betød saa meget for sin Digter, og at han maaske aldrig havde søgt det Yderste saa voldsomt som her, men Bogen fordrede ved Siden af en saa fuldstændig Overgivelse af Læseren, at Mange af den Grund blev helt fremmede for den og følte sig ligesom udenfor, mens de læste. I den Grad har dette Stof trængt paa hos Forfatteren, at han næsten syntes at have glemt sin Læser, ofte givende Antydninger for Fordybelse, en mærkelig Fejl hos en saa bevidst Kunstner som Herman Bang. Ved Oplæsningen blev da Bogen ogsaa en helt anden. I Digterens Mund levede Ordene, alt det, han ikke havde skrevet, læstes i hans Ansigt og blev til i hans Stemme. Hans Oplæsnings-Kunsts særegne Evne til at levendegøre alle de smaa Ord, som synes saa ligegyldige, men som netop Bang altid har forstaaet

Titelblad til den originale sufflörbog til skuespillet Mikael (Det Kongelige Teaters Arkiv og Bibliotek).

at aflokke det Liv, de dække over, viste sig under hans Oplæsning eller rettere Genfortælling af »Mesterens Død« saa inderligt forbunden med hans hele kunstneriske Syn, at »Mikael« i hans Fremstilling blev den Helhed, Læseren ikke altid fandt i Romanen. For Indtrykket af Bangs Forfatterskab – hvad der selvfølgelig her kun kan antydes – var Mikael-Oplæsningen den hidtil interessanteste af Hr. Bangs mange Oplæsninger.”⁸

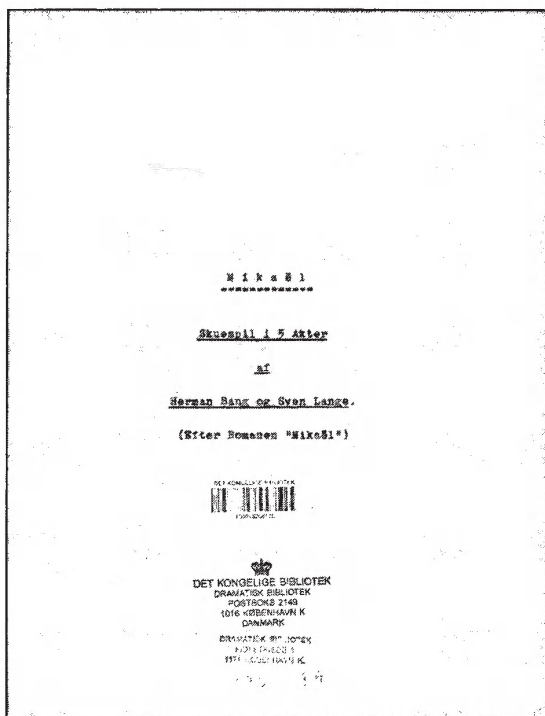
At romanen med sin menneskelige ømhed og dybe tragedie kan ses som et udtryk for Bangs egne livsforhold og stod ham nærmere end måske nogen andre af hans skønlitterære værker, antydes af såvel denne danske som mange internationale øjenvidneskildringer af hans oplæsninger. Samtidig antyder disse

omtaler, at Bang med netop med denne roman synes at have villet fremstille sit inderste sjæleliv gennem et udpræget scenisk formsprog, hvor gestik og replik var det bærende. At forfatteren fra starten af kan have følt og til dels udtænkt romanen som et scenisk værk forekommer derfor her nærliggende. At *Mikael* stod for ham som hans måske uforløste mesterværk, antydes tillige i hans udtalelse om romanens ”stolte og dejlige Sujet”, der ”vel er min største, i det mindste i dens Tanker”.⁹

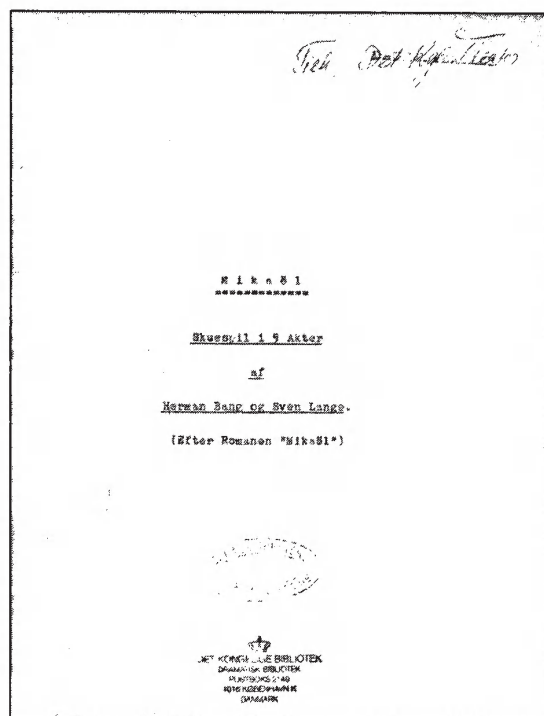
Dramatiseringen af romanen

Det indledende arbejde på dramatiseringen af *Mikael* synes opstået i december 1909, hvor Bang og Lange var midt i et teater-samarbejde om et ganske andet scenisk værk: Langes mimiske drama *Elskovslegen*, der samme måned blev ”iscenesat” af Bang for *Arbejdernes Jule-Album* (1909), som tillige optrykte 36 stillfotos fra forestillingen. Filmen fik premiere pinsedag 16. maj 1910 på Panoptikon-Teatret ved Hovedbanegården i København, hvor den spillede for fulde huse til helt ind i juni måned.

Det tætte samarbejde mellem dramatikeren og iscenesætteren om Langes mimiske drama kan have ført til idéen om en dramatisering af *Mikael*, hvilket efter forfatterens udtalte ønske skulle indleveres til Det Kongelige Teater. Det skete den 22. juni 1910,¹⁰ og kun to måneder senere modtog Bang brev fra teaterchefen, Andreas Peter Weis, om at stykket var antaget til opførelse, og at han ville blive tilstillet 300 kr. i antagelseshonorar.¹¹ Denne skrivelse

Titelblad til den maskinskrrevne version af skuespillet *Mikaël* fra ca. 1919 (Dramatisk Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek (Danske Dramatikeres Forbunds Arkiv)).

Titelblad til den maskinskrrevne version af skuespillet *Mikaël* fra ca. 1919 (Dramatisk Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek (Dagmartheatrets arkiv)).

dokumenterer, at det var Bang selv, der var hovedmanden bag dramatiseringen af *Mikaël*.

Kombinationen af Bangs sikre instinkt for scenekunst og Langes store viden om mennesker – her især teatermennesker – har sandsynligvis resulteret i, at sidstnævntes rolle primært blev at tilrette dramatiseringens overordnede sceniske forløb samt rådgive Bang om, hvilke scener, der enten burde omarbejdes eller helt udelades, for at værket bedst kunne spille sig ind på scenen og hos publikum.

På trods af, at Langes og Bangs forhold ikke altid var lige hjerteligt, må de tydeligvis have skattet hinandens arbejde i deres fælles anstrengelser på at dramatisere *Mikaël*. I hvert

fald indleveres stykket til Nationalscenen i foråret 1910. Resultatet faldt dog på ingen måde i nåde hos Det Kongelige Teaters dramatiske konsulent, Otto Borchsenius, der i sin meget omfattende censorindstilling om skuespillets eventuelle antagelse stærkt modsatte sig især Sven Langes udbredte og velkendte ”Medarbejderskab” ved dramatiseringer af mange af datidens øvrige skønlitterære værker. Denne stærke og personlige modvilje mod Lange ledte sandsynligvis Borchsenius til at modsætte sig en antagelse af *Mikaël*. Desuden fremfører han en række specifikke synspunkter, der tilsammen fører ham til at konkludere stykket som uegnet for scenen.¹²

Ikke desto mindre besluttede teaterchefen understøttet af teatrets

skuespilleleder, Karl Mantzius,¹³ i sensommeren samme år at antage *Mikaël*. Det kunne være interessant yderligere at belyse Mantzius' bevæggrunde til at gå imod Nationalscenens officielle censor, men det fører for vidt i denne sammenhæng.

En sammenligning af romanen med de nu genfundne kilder til skuespillet afslører, at forlæggets klare opdeling i fem kapitler overordnet set genfindes med skuespillets inddeling i fem akter, der handlings- og indholdsmæssigt i store træk følger romanen, hvad angår lokaliteterne og de tidsrammer, hvor handlingen udspilles i. Skuespillets enkelte scener fremstår dog ofte som stærkt koncentrerede uddrag af de tilsvarende romanafsnit og centrale replikker. Undertiden består skuespillets enkelte scener således kun af 15-20 replikskifter.

Mere generelt er værkets hovedperson, maleren Claude Zoret, knap så oldingeagtig fremstillet i skuespillet som i romanen. Også Zorets sproglige bramfrihed i sine replikker og den talemæssige form, hvori de er nedfældet (hvilket klart understøtter, at han er af bondeslægt), er i skuespillet med til at understrege hans djærve og titanagtige skikkelse i modsætning til romanens lidt mere afmålte skildring af hans fysiske fremtoning.

Også Lucia er i skuespillet mindre dæmoniseret end i romanen, hvor hun gennemgående tegnes som en iskold og beregnende "golddigger". Ligeledes er Lucias flirtende optræden overfor Zoret udeladt af skuespillet. Med andre ord er misogynien i romanen

klart nedtonet i dramaet.

I regibemærkningerne giver Bang og Lange desuden en række præcise og konkrete fysiske beskrivelser af stykkets hovedpersoner, deres fremtoning og gestik, hvor de i romanen undertiden fremstår lidt mere slørede for læseren.

Skuespillets skæbne

Sandsynligvis som følge af Bangs pludselige død i Amerika i januar 1912 forblev skuespillet uopført og lå henlagt i næsten ti år på Det Kongelige Teaters Arkiv og Bibliotek. Først i 1919 fattede den da nytiltrådte teaterdirektør ved Dagmar-teatret i København, Thorkild Roose, ny interesse for værket. Han havde studeret litteraturhistorie ved Københavns Universitet, inden han debuterede som skuespiller på Aarhus Teater i 1901 for tre år senere at blive optaget på Det Kongelige Teaters elevskole. Her var han ansat indtil 1919, hvor han overtog den kunstneriske ledelse af Dagmar-teatret, der under hans direktion blev landets førende skuespilscene. Her rådede man over Bodil Ipsen og Poul Reumert, og Roose viste sig i disse år som periodens mest fremsynede danske teaterleder. I 1923 vendte han tilbage til Nationalscenen, hvor han forblev til sin afsked i 1951 og varetog en lang række instruktøropgaver, ligesom han frem til 1950 var fast underviser på teatrets elevskole.

Af de bevarede kontraktlige dokumenter i Danske Dramatikeres Arkiv¹⁴ kan man konstatere, at Roose i sit tiltrædelsesår på Dagmar-teatret

Disse ændringer vedrører især de ud-sagn, der kunne opfattes som værende af homo-erotisk karakter. I den ændrede version af skuespillet fra 1919 er disse replikker derfor "neutraliseret", så de fremstod som mere generelle "heteroseksuelle" replikskifter mellem en fader og hans plejesøn.

Dagmar-teatret nåede i de tre sæsoner, man havde eneopførelsesretten

til stykket, dog aldrig frem til en opførelse af *Mikaël*. Årsagen kendes ikke.

Stykket er dermed forblevet uopført indtil i dag, en situation, der med nærværende førsteudgivelse nu kan rådes bod på. Fremtidens teaterfolk og (læse)publikum gives for første gang mulighed for at tilegne sig dette, Bangs sidste og uden sammenligning vægtigste dramatiske arbejde.

Noter

- 1 Albrecht Schmidt: *I Liv og Kunst*, 1937, s. 121-123)
- 2 Idem, s. 108.
- 3 I bogen *Breve til Fritz*, udgivet af Ulla Albeck og Erik Timmermann (København, Westermann, 1951), fremlægges omfattende dokumentation af forholdet mellem Bang, Fritz Boesen og dennes forlovede, herunder hvordan de sidstnævnte blev understøttet økonomisk af Bang. Deres personrelationer har flere lighedspunkter med hovedfigurerne i *Mikaël*. Også Harry Jacobsen kommer tæt ind på forholdet mellem Bang og Boesen i sin bog *Den tragiske Herman Bang*, i afsnittet Forholdet til Fritz, 1966, s. 15-40.
- 4 Bang-forskeren Dag Heede har i sin afhandling *Herman Bang: Mærkværdige læsninger, Toogfirs tableauer* (Odense, 2003) peget på og yderligere understøttet denne opfattelse.
- 5 Bangs ophold og arbejde som teaterinstruktør i Paris er behandlet indgående af Hanne Amsinck i *Sceneinstruktøren Herman Bang og det franske symbolistiske teater*, 1972, samt af Harry Jacobsen i *Den miskendte Herman Bang*, kapitel III: Paris, 1961, s. 95-172).
- 6 Sven Lange: Nye Bøger. Herman Bang: *Mikaël*, anmeldelse trykt i *Politiken*, 21.4.1904; genoptrykt i Sven Lange: *Meninger om Litteratur, samlede og udgivne ved Oskar Thyregod*, 1929, s. 30-35).
- 7 Idem.
- 8 Artikel signeret "G-c." med titlen Herman Bangs Oplæsning, trykt i *Berlingske Tidende*, 20. oktober 1904.
- 9 Harry Jacobsen: *Den tragiske Herman Bang*, 1966, s. 109 og 111-112.
- 10 Det Kongelige Teaters Arkiv (Rigsarkivet), Arkivnummer 1628, Indsendte Stykker 1897-1950, Censurer, Protokol nr. 1392, Sæson 1910-11.
- 11 Det Kongelige Teaters Arkiv (Rigsarkivet), Arkivnummer 1628, Udgående Korrespondance, brev dateret "15. August 1910" med journal-nummer "494".
- 12 Det Kongelige Teaters Arkiv (Rigsarkivet), Arkivnummer 1628, Gruppe G, Censurer 1910-11, Bog nr. 407, afsnit 3. Indstillingen er dateret: "4 August 1910."
- 13 Idem. En egenhændig note af Karl Mantzius, som er tilføjet Borchsenius' censorindstilling, lyder: "Foreslaas i Henhold til tidligere Skrivelse til Theaterchefen antaget. 12. Aug. 1910. Mantzius".
- 14 Kontrakt "Nr. 1130" indgået mellem Thorkild Roose og Danske Dramatikeres Forbund (med fuldmagt fra redaktør Chr. Gulmann, overretssagfører Oluf Heise og sagfører William Nielsen som "executores testamenti" og repræsentanter for "Herman Bangs reassumptionsbo"), underskrevet 17. december 1919 og bevaret i Danske Dramatikeres Arkiv i Det Kongelige Bibliotek (Håndskriftafdelingen, acc. 1995/122, kapsel 18).